

Ouderen in de kerk

In dit nummer:

Ouder worden naar Gods beeld – Kerk en ouderen

Ouderen zijn soms net jongeren – Oude taal

Hofjes: ouderenzorg van vroeger – Metuselach

Inhoud

3	Op weg	Ouderen
4	Bijbelstudie	Ouder worden naar Gods beeld
8	Uitwerking	Kerk en ouderen
12	Interview	“Ouderen zijn soms net jongeren”
16	Reacties & meningen	De gaven van ouderen
18	Het verleden actueel	Hofjes: ouderenzorg van vroeger
21	Ontmoeting	Metuselach

Verder in dit nummer:

2	Hoofdreactioneel
14	Avond
15	Oude taal
20	De mens erkennen als koning
22	Boeken
26	Nieuw
27	Bondig
28	Colofon en volgende nummer

Hoofdreactioneel

Ouderdom is een zegen. Een extra cadeau bij het cadeau dat je al hebt: dat je beeld van God mag zijn. Dat je met je leven de God van het leven zichtbaar maakt. Hiervoor ben je nooit te oud geworden. Kijk als jongeren en ouderen in de gemeente eens naar elkaar met ogen die hierop gericht zijn.

Ja, maar hoe kom je aan die kijkrichting en aan gedrag dat laat zien dat je God en je naaste wilt liefhebben? Het Oude en Nieuwe Testament vertellen er alles over. Zij vormen er samen een betrouwbare richtingwijzer voor. De *Bijbelstudie* ‘Ouder worden naar Gods beeld’ is hiervan een voorbeeld. In de *Uitwerking* bij deze bijbelstudie schetst de schrijver, in grote lijnen, de praktijk van het leven van jonge en oude ouderen in onze samenleving en in de gemeente. Hij heeft het speciaal over de plek die onze ouderen daar nu hebben. Hierbij vraagt hij aandacht voor het sobere ouderenbeleid, vergeleken met actief jeugdbeleid (het moet leuk zijn voor jongeren in de kerk, want de jeugd is de toekomst).

In de andere rubrieken en in de columns in deze *WegWijs* kunt u meer lezen over punten die zijn genoemd in de hoofdartikelen. Ik denk aan het getuigenis dat uitgaat van ouderen die leven met God, van biddende ouderen; aan ouderen in

de gemeente die het gevoel hebben niet meer zo te passen in hun eigentijdse gemeente en daardoor geïsoleerd raken; aan ouderen die na een werkzaam leven vooral van hun verdiende vrijheid willen profiteren; aan brede bijbelstudie door vooral ouderen (?); aan ouderen die voor jongere generaties meer voorwerp dan onderwerp lijken te zijn; aan de eindigheid van het leven dat bij ouderen zo zichtbaar is.

Als het thema u raakt en u zich verder, persoonlijk of samen, wilt verdiepen in ouderen in de kerk, in uw eigen gemeente, kunt u goed terecht bij de besproken *Boeken* en de boekverwijzingen onder de hoofdartikelen.

De redactie hoopt dat het thema u raakt. Omdat het gaat over de waarde van ouderen en integratie in de gemeente. Omdat wij geloven dat zij eigendom zijn van Christus en een gave in de gemeente. Oud worden is een cadeau van onze schepper om samen te delen. Oud zijn ervaren wij niet altijd als een feest. De zekerheid dat wie gelooft op weg is naar hét feest van ontmoeting en volmaaktheid, blijft.

Ali van Dijk-Buffering, hoofdredacteur

Op weg

Ouderen

Onze koningin is de 70 jaar al gepasseerd, maar nog altijd zeer actief als staatshoofd. Nelson Mandela is pas op 80-jarige leeftijd gestopt. Moeder Teresa was nog altijd actief in het zorgen voor anderen toen zij op 87-jarige leeftijd overleed. De huidige paus behoorde ook al lang tot de generatie 'ouderen' op het moment dat hij zijn ambt aanvaardde... En wat dacht u van de leeftijd van de aartsvaders? De inzet in de geschiedenis van Simeon op hoge leeftijd? Van Johannes toen hij het boek Openbaring schreef? Hoezo moeten ouderen worden afgeschreven?!

Ik houd er niet van om uit te gaan van veronderstellingen. Maar toch doe ik het deze keer! Want volgens mij kleeft er aan het onderwerp van deze *WegWijs* het vooroordeel van saaiheid en ouderwetsheid. En dat zeg ik niet zomaar. Tot

een jaar geleden was het mijn dagelijks werk ernstig zieke ouderen in het ziekenhuis te verplegen en te begeleiden. Zeer complex werk dat veel van de verpleegkundige vraagt. Vooroordelen over saaiheid, eentonigheid en geduld moeten hebben waren door anderen (buitenstaanders), maar zelfs ook door collegae van andere afdelingen snel gemaakt. Vaak moest ik uitleggen dat een afdeling vol ouderen ook een afdeling kan zijn waar met veel plezier gewerkt kan worden.

Hoe kan dat? Door te zien en te ervaren dat je met ouderen kunt lachen en huilen, kunt discussiëren en gek doen. Op een gegeven moment hebben wij maar een schrift aangeschaft waarin wij de anekdotes konden schrijven. De inhoud is onderhand een publicatie waard! Weet u: ouderen zijn net echte mensen zoals u en ik, geschapen naar het beeld van God (zie *Bijbelstudie*).

Dat mogen wij ook juist in de kerk ervaren. Ouderen kunnen zich nog volop inzetten. Zij hebben ons door alle ervaring, en zeker in een tijd waarin ontwikkelingen zich in rap tempo voltrekken, iets te vertellen. Zij kunnen ons vertellen wat wijsheid is. Zij kunnen ons in al ons rennen en vliegen stilzetten en ons wijzen op wat echt belangrijk is in het leven. Dan is wel de voorwaarde dat wij over en weer elkaar willen zien, kennen en ontmoeten om elkaar op te bouwen in het geloof. Maar dat is toch precies gemeente zijn?

Inge Laan, voorzitter Bijbelstudiebond

PS Pasgeleden werd ik toch nog verrast door een 85-jarige patiënte. Zij vertelde: Ik doe maar niet meer aan alle moderne dingen mee, hoor. Ik zit wel op hyves en facebook en msn met mijn kleinkinderen, maar twitteren dat doe ik toch maar niet!

Bijbelstudiedag op 12 mei 2011 *zie de flyer*

Gezocht: tweede voorzitter *zie pagina 27*

Ouder worden naar Gods beeld

Marijke Harmanny

Ouderen zijn van grote waarde in Gods ogen. In dit artikel wil ik drie lijnen schetsen waarin we zien hoe de Bijbel schrijft over ouder worden: ouderen dragen net als jonge mensen Gods beeld, ze hebben heel eigen taken van God gekregen, en de Bijbel roept de jongere generaties op respect en zorg voor ouderen te tonen. Als illustratie wil ik beginnen met een mooi voorbeeld van een oude vrouw die leefde naar Gods beeld: Hanna in de tempel.

gemakkelijk te herkennen. Handen of benen gaan trillen, tanden vallen uit,

ogen vallen in en stem en zintuigen worden minder

hebben! Toch leefde Hanna op haar hoge leeftijd dicht bij God. Zij diende God dag en nacht in de tempel met vasten en bidden, en ze was profetes. Ze gaf Gods woord, de verhalen en beloften uit de Schriften, door aan de jongere generatie. En Hanna kreeg op haar oude dag het mooiste geschenk van haar leven. Zij mocht Gods belofte zien uitkomen: ze ontmoette de redder van de wereld, Gods eigen Zoon!

God dienen zoals je bent

Om zoals Hanna dag en nacht als profeet in de tempel of in de kerk te werken, is niet voor ons allemaal weggelegd. Wel is deze vrouw een prachtig voorbeeld van toewijding aan God. Zij laat zien dat het ook in de ouderdom belangrijk is om dicht bij God te leven; om met alle verliezen die je in het leven opdoet, op God te blijven vertrouwen. En Hem te dienen met de gaven en mogelijkheden die passen bij wie je bent. In de volgende paragraaf wil ik bekijken hoe ouderen Gods beeld dragen.

Gods beeld dragen als je ouder wordt

Ouder worden naar Gods beeld

De mens is geschapen naar Gods beeld. Dat is het belangrijkste wat ieder mens van grote waarde maakt: jonge mensen, volwassenen en ouderen. Naar Gods beeld geschapen zijn betekent: lijken op God. De mens is gekroond met eer en glorie, weinig minder dan God zelf, zegt Psalm 8. Ouderdom is nog een zegen daar bovenop. Spreuken 16:31 beschrijft ouderdom als een prachtige kroon! Naar Gods beeld zijn is ook: in Gods schaduw en bescherming staan. Of iemand nu grote of kleine taken heeft, een vrolijk karakter heeft of een mopperpot is, ieder mens is van God afhankelijk, bij Hem veilig en door Hem beschermd. Het beeld van God-zijn houdt ook een taak in: met liefde zorgen voor de mensen om je heen en je gaven gebruiken om goede dingen in deze wereld te ontwikkelen.

Misschien vraag je je af: voor mensen zorgen en wat bijdragen aan de wereld, is dat niet iets voor jonge mensen in de kracht van hun leven? Hoeveel kun je nog doen als je echt oud bent?

Lichamelijke achteruitgang

De Bijbel is niet blind voor het feit dat ouderen kracht verliezen en lichamelijk en geestelijk achteruit kunnen gaan. In Prediker 12 wordt ouderdom beschreven als de slechte dagen

Hanna in de tempel

'Er was daar ook een profetes, Hanna, de dochter van Fanuel, uit de stam Aser. Ze was hoogbejaard; vanaf haar huwbare leeftijd had ze zeven jaar met haar man geleefd, en ze was nu al vierentachtig jaar weduwe. Ze was altijd in de tempel, waar ze God dag en nacht diende met vasten en bidden. Op dat moment kwam ze naar hen (Jozef en Maria) toe, bracht hulde aan God en sprak over het kind met allen die uitzagen naar de bevrijding van Jeruzalem' (Luc. 2:36-38).

Toewijding aan God

Een bijzondere oude vrouw, deze Hanna. Waarschijnlijk was ze rond haar veertiende jaar getrouwd. Na zeven jaar huwelijk kwam haar man al om het leven. Ze lijkt nog geen kinderen te hebben, en zij trouwde niet opnieuw. Vanaf haar eenentwintigste was ze dus alleen. Ze had geen kans meer om voor een man te zorgen, kinderen op te voeden, kleinkinderen te krijgen. Hanna zal geen gemakkelijk leven gehad

en de jaren waarin je weinig vreugde meer vindt. Sommige vergelijkingen van Prediker zijn gemakkelijk te herkennen. Handen of benen gaan trillen, tanden vallen uit, ogen vallen in en stem en zintuigen worden minder. Mogelijk bedoelde Prediker met het doven van zon, maan en sterren geestelijke functies die minder scherp worden en uitdoven. Prediker beschrijft herkenbaar de achteruitgang die de mens ondergaat als hij ouder wordt. Maar de conclusie voor gelovigen is veelbelovend. Dien God zolang je kunt, en naar wat je kunt, je leven lang. En onthoud: dit leven is niet alles. Richt je daarom in dit leven op wat blijvend is: ons eeuwige huis bij God.

Je taak op aarde loopt niet af met het achteruitgaan van je gezondheid. Psalm 92:15 zegt dat zij die God dienen nog in de ouderdom vrucht dragen. In de Bijbel kun je juist enkele taken vinden die speciaal voor ouderen gelden, met name om wijs en tot voorbeeld te zijn. Deze twee taken wil ik in de volgende paragraaf bespreken.

Bijbelse taken: groeien in wijsheid en een voorbeeld zijn

Oud en wijs zijn

In verschillende bijbelgedeelten kun je zien dat oud-zijn met wijsheid wordt verbonden. God omschrijft Zichzelf in Daniël 7 als een oude wijze man. Hij is de meest wijze persoon die er is: Hij was er al voor de wereld bestond en kent haar door en door. Het bijbelse verband tussen oud-zijn en wijsheid heeft daarmee te maken. Wijsheid in de Bijbel gaat niet zozeer om kennis, maar om levenservaring.

Wijs zijn in het Oude Testament

In zowel het Oude als Nieuwe Testament hadden ouderen, mensen vanaf vijftig à zestig jaar oud, een waardevolle positie in de gemeenschap. Tijdens de woestijnreis van Israël waren de oudsten van een familie de stamhoofden. Ook in de eeuwen daarna hadden gezinshoofden een belangrijke functie in de familie en in de samenleving. Ouderen waren onder andere een belangrijke schakel in het doorgeven van de geloofsleer en tradities. Zij kenden als geen ander de bijbelse verhalen en wetten. Deze waren nog maar beperkt op schrift gesteld; ze werden vooral van mond tot mond doorverteld. Op deze manier hadden ouderen een belangrijke rol in het volk. Zij getuigden en onderwezen wat God door de eeuwen heen gedaan had. Lees daarover bijvoorbeeld Psalm 71:17 en 18. Zo geldt het vandaag nog steeds: juist ouderen hebben veel meegemaakt in hun leven. Zij kunnen getuigen van de manier waarop God en zijn Woord in hun leven waarheid zijn.

Tot voorbeeld zijn in het Nieuwe Testament

In het Nieuwe Testament hadden ouderen eveneens een waardevolle rol in de gemeente. In Titus 2:2-5 kun je bijvoorbeeld lezen dat de ouderen tot voorbeeld moeten zijn voor de jongeren. Mannen hebben een sociale voorbeeldfunctie: oude mannen moeten zichzelf oefenen om sober, waardig en bezonnen te zijn. Als tweede kunnen zij op geloofsgebied tot voorbeeld zijn: in geloof, liefde en volharding. Oude vrouwen kunnen tot voorbeeld zijn door ingetogen, eerlijk en nuchter te zijn. Ze krijgen daarnaast een taak om jonge vrouwen te onderwijzen hoe ze uit liefde goede huisvrouwen, echtgenotes en moeders kunnen zijn. Dat zijn dingen die ook voor onze tijd gelden. Door een goede band met jongere mensen op te bouwen en door zelf het dienen van God voor te leven, kunnen ouderen tot voorbeeld voor jongeren zijn.

Ouderen hebben een waardevolle taak in de wereld en in de gemeente. De Bijbel beschrijft ook een taak die jongere mensen voor ouderen hebben. Daarover gaat de laatste paragraaf.

De gemeente: respect en zorg dragen voor ouderen

God beschermt de kwetsbaren

God is machtig en trouw. Hij geeft mensen die Hem dienen hun hele leven een taak. Ook blijft Hij levenslang voor hen zorgen. In Jesaja 46:4 zegt God tegen het volk Israël, dat gebukt gaat onder onderdrukking van andere volken: 'Tot in je ouderdom blijf ik dezelfde, tot in je grijsheid zal ik je steunen. Wat ik gedaan heb, zal ik blijven doen, ik zal je steunen en beschermen.' God blijft trouw en zorgt voor de mensen, ook als zij oud en grijs worden. Sterker nog: op veel plaatsen in de Bijbel komt Hij op voor de kwetsbaren in de samenleving. Bijvoorbeeld in Deuteronomium 10:18 verschaft Hij weduwen en wezen recht, en beschermt Hij vreemdelingen. God biedt extra zorg aan hen die niet goed voor zichzelf kunnen opkomen als zij oud zijn, of alleen zijn overgebleven.

Verantwoordelijkheid van de gemeente

God roept ook allen die Hem dienen op om voor de zwakken te zorgen. Het vijfde gebod geeft aan dat ieder zijn vader en moeder moet eren. Jezus tikt de schriftgeleerden in Matteüs 15:3-6 op de vingers, als zij zich al te gemakkelijk afmaken van de zorg voor hun ouders.

In 1 Timoteüs 5:1-8 wordt beschreven dat je ouderen als je eigen ouders met respect en liefde hoort te eren. Eren betekent heel concreet: hun een waardevolle plaats in de gemeente geven en hun zorg bieden wanneer dit nodig is. Let wel: eren is niet alles maar goedvinden wat ouderen doen en zeggen.

Het betekent ook niet: zorg bieden waaraan je zelf onderdoor gaat. Soms kunnen relaties met bijvoorbeeld demente of depressieve ouderen erg moeilijk zijn. Neem verantwoordelijkheid naar wat haalbaar is, maar houd ook oog voor de mooie eigenschappen die ontwikkeld worden bij het ouder worden. Ook als mensen ziek of levensmoe zijn, kan God bijzondere dingen door hen laten zien. Zie het voorbeeld van de oude Hanna. Zij leefde op haar hoge leeftijd dicht bij God en mocht zelfs de redder van de wereld ontmoeten!

Marijke Harmanny is theologe en als medewerkster productontwikkeling van Centrum Dienstverlening Gereformeerde Kerken ondermeer betrokken bij het ouderenbeleid

Literatuur

C.J. Droger, A.A. Teeuw, L. Terlouw, *Pastoraat en ouderen* (Praktisch en Pastoraal), Groen Heerenveen, 2004.

J. Gordon Harris, *Biblical perspectives on aging: God and the elderly*, Philadelphia Fortress press, 1987.

Frits de Lange, 'De "grijze kerk" als uitdaging' in *Ouderlingenblad*, Kok Kampen, november 2008, nr. 987, p. 16-19.

Voor afzonderlijke bijbelgedeelten de series 'Commentaar op het Oude Testament' en 'Commentaar op het Nieuwe Testament', Kok Kampen.

Verwerking

1 Vragen bij psalm 71:17 en 18

- a Ken je ouderen die vertellen van Gods werk in hun leven? Wat leer je van hen?
- b Waarvan zou jij aan anderen kunnen getuigen van Gods waarheid in jouw leven?

2 Vragen bij Titus 2:2-5

- a Beschrijf een oudere uit jouw gemeente die een voorbeeld is in de gemeente zoals Titus dit beschrijft. Wat leer je van hem/haar?
- b In welke eigenschappen uit Titus 2 zou jij willen groeien? Hoe denk jij bij het ouder worden een voorbeeld te kunnen zijn voor anderen?

3 Vragen bij Matteüs 15:3-6

- a Herken je in jouw omgeving of in je gemeente dat mensen zich gemakkelijk afmaken van zorg voor hun ouders of ouderen? Is er respect en zorg voor hen? Hoe doe je dit zelf?
- b Noem enkele ouderen van binnen of buiten de kerk, waarvan je denkt dat ze wel wat extra contacten kunnen gebruiken, of die gaven hebben waar zij veel mee zouden kunnen betekenen. Neem één oudere in gedachten: wie zou je wel eens wat beter willen leren kennen? Of hoe zou je hem of haar meer ruimte in de kerk willen geven om zijn/haar gaven te delen? Wat kun jij hem of haar hierin bieden? Hoe ga je dat concreet aanpakken?

4 Stelling

Zonder ouderen is de kerk als een boom zonder wortels.

Voor werkvormen: zie www.bijbelstudiebond.nl

Kerk en ouderen

Jan Knepper

In het artikel 'Ouder worden naar Gods beeld' is vanuit bijbelse uitgangspunten een beschouwing gegeven over verschillende aspecten van het ouder worden. In dit artikel geven we een verdere praktische uitwerking. Wat betekent ouder worden voor de kerk in een veranderende samenleving? De vergrijzing gaat ook aan de kerk niet voorbij.

Veranderde positie van ouderen

Oud worden verloopt nu beduidend anders dan bijvoorbeeld veertig jaar geleden. Schematisch gezien kende de levensloop toen drie fasen: leren in de jeugd, beroepsarbeid en zorg voor je gezin, en de ouderdom na het vijftenzestigste jaar. Nu zien we vier fasen: na de pensionering komt een derde levensfase. Deze fase tussen circa 55 en 75 jaar is de 'fase van het genieten'. Daarna komt een vierde fase van oud zijn en achteruitgang. Een harde grens tussen deze laatste twee fasen is niet te trekken. Wel is bepalend dat het zelf kunnen kiezen in de vierde fase nauwelijks nog aanwezig is. Anderen gaan in toenemende mate voor jou bepalen hoe je leven eruitziet.

Veel mensen kijken uit naar de derde fase. Dit betekent vaak een overschatting van deze periode. Ook betekent het een negatieve waardering van de voorgaande periode van werken. Als het werken achter de rug is, kunnen we gaan genieten: die grote reis maken, die studie volgen waaraan we nooit toe kwamen, kinderen en kleinkinderen bezoeken. De plaats in kerk en maatschappij wordt ingeruild voor een hedonistische levensstijl. Ieder weekend op de camping, lange vakantieperiodes enzovoorts zorgen voor afnemende betrokkenheid bij de kerkelijke gemeente. Deze ouderen zijn niet meer beschikbaar voor het werk in de kerk.

Wij pleiten echter voor een andere benadering. Daarbij staan leren, werken, zorgen en genieten niet na elkaar, maar naast elkaar. Scholing, arbeid, zorg en vrije tijd zijn permanente ingrediënten waarbij nu eens het ene, dan weer het andere aandacht vraagt.

In de derde levensfase zijn hiervan meerdere actieve vormen mogelijk. In de vierde levensfase worden de vormen steeds passiever. We moeten oppassen voor een verheerlijking van

deze derde fase. Dit kan betekenen dat de waarde van de vierde levensfase niet meer wordt gezien. Ook dan kan het leven intens zijn, al is die intensiteit vaak meer gericht op het innerlijke leven: alleen zijn met jezelf en met degenen die je dierbaar zijn.

Huisvesting en zorg

Er wordt tegenwoordig gekeken hoe mensen zo lang mogelijk zelfstandig kunnen blijven wonen. Collectief wonen in een verzorgingshuis wordt ingeruild voor zo veel mogelijk zelfstandigheid en zelfbeschikking. De verwachting is dat het verpleeghuis in de toekomst blijft bestaan als een (kleine) basisvoorziening van waaruit complexe zorg geleverd kan worden in de wijk. In de wijk van de toekomst wonen burgers met beperkingen te midden van burgers zonder beperkingen, in dezelfde straat. Ze worden daarbij vanuit het verpleeghuis als expertisecentrum ondersteund door technologische mogelijkheden en ontwikkelingen op medisch gebied.

Voor mensen die het belangrijk vinden om, ook bij het ouder worden, te blijven wonen in een omgeving die aansluit bij hun christelijke cultuur, liggen hier kansen. Veel ouderen worden nu opgenomen in verzorgings- of verpleeghuizen waar nauwelijks ruimte is voor bijbellezen en gebed. Door de nieuwe kleinschaligheid ontstaan kansen om zelf voorzieningen te creëren voor kleine groepen ouderen, die aansluiten bij hun eigen geloofsovertuiging en cultuur. Hierbij kan zowel gedacht worden aan woonvoorzieningen voor relatief gezonde ouderen, als ook aan woonvoorzieningen voor ernstig demente ouderen die zorg inkopen van een belendend verpleeghuis. Ligt hier een taak voor de diaconieën, zoals ze in het verleden een taak zagen bij de oprichting van bijvoorbeeld 'De Wijngaard'?

Financiën

Ook in financieel opzicht ontstaat een nieuwe situatie na pensionering of vut. Veel ouderen beschikken over een behoorlijk besteedbaar inkomen. Besteed je dit alleen voor jezelf of geeft het de ruimte om te delen met anderen? Delen met kinderen, kleinkinderen of ook met hen die het, waar ook ter wereld, niet zo goed hebben?

Wel kunnen kosten hoger uitvallen. Hogere ziektekosten, meer eigen bijdragen. Bij mensen die moeten leven van alleen AOW kan er zo (stille) armoede ontstaan. In de vierde levensfase zullen de kosten in toenemende mate worden bepaald door gezondheid en ziekte. We zien een trend waarbij de overheid plannen heeft om van de (rijkere) ouderen een grotere bijdrage te vragen, en waarbij de vergoedingen voor ziektekosten worden verlaagd en de eigen bijdragen verhoogd. Dit kan in de toekomst grote gevolgen hebben

voor het inkomen van ouderen. En dus ook voor de bijdragen van ouderen aan de kerk.

Betekenis voor de christelijke gemeente

Veel kerkelijke gemeenten hebben een jeugdbeleid. Maar een ouderenbeleid is nog steeds erg zeldzaam. Hoe gaan we om met onze ouderen binnen de kerk? Hebben we daar een visie op?

Prediking, pastoraat en diaconaat

Predikanten dienen zich af te vragen of in hun prediking voldoende aandacht is voor thema's van ouderen. In hoeverre staat de oudere bij de voorbereiding van de preek hun concreet voor ogen? Hoe kan de verkondiging ook worden geconcretiseerd in het leven van het oudere kerklid?

Een belangrijke functie van het diaconaat is de gemeenteleden toerusten tot onderling dienstbetoon. Dit betekent onder andere dat de gemeenteleden gevraagd wordt welke bijdrage zij kunnen leveren aan anderen (binnen en buiten de gemeente). Ouderen kunnen zo worden uitgenodigd om hun bijdrage te leveren. Zij zijn actiever en vitaler dan vaak wordt verondersteld. Ze blijken ook allerlei ideeën te hebben over hoe hun gaven ingezet kunnen worden binnen de gemeente. Het trieste is dat hun daar vaak niet naar wordt gevraagd. In hoeverre is in het (onderling) pastoraat en diaconaat aandacht voor de oudere? Ook die oudere die niet meer zo zichtbaar is, omdat hij niet meer in de kerk komt? Welke aandacht is er voor de oudere in het gebed? Eenzaamheid is voor sommige ouderen een groot probleem. Hoe kan de christelijke gemeente een bijdrage leveren aan het verminderen van deze eenzaamheid? Hierbij kan gedacht worden aan allerlei vormen van bezoek, meelevens met kerkdiensten en kerkelijke activiteiten via de kerkradio of het internet. Maar ook aan het vieren van het heilig avondmaal aan huis bij gemeenteleden die de kerkdiensten niet meer kunnen bijwonen.

In de herfst van het leven kan de opgedane levenservaring 'geogst' worden. De blik kan hierbij zowel op het verleden als op de toekomst gericht zijn. Dankbaar zijn voor het goede dat de Heer heeft gegeven. Schuldbelijdenis doen over de dingen die fout zijn gegaan. Biddend terugzien en vooruitzien.

Voor onze aardse taak is het van belang dat we ons doelen stellen. Welke taken geeft de Heer ons (nog) hier op aarde. Wat kunnen we betekenen voor onze naaste, voor familie en gezin, voor de kerk en in de maatschappij? De opdracht om te arbeiden in Gods koninkrijk blijft. De vorm en inhoud van de opdracht veranderen. Bij dit alles is de zingeving en het

Thema's die in het (onderling) pastoraat aan de orde kunnen komen:

- Hoe kan de oudere zich inzetten in de gemeente; welke mogelijkheden ziet de oudere zelf?
- Hoe is de 'wijsheid van de ouderdom' te benutten ten opzichte van jongere gemeenteleden?
- Zijn er zaken die je zwaar op het hart liggen (bijvoorbeeld vergeving schenken)?
- Loslaten en losgemaakt worden.
- Uitzien naar de wederkomst van Jezus en de nieuwe aarde.
- Zingeving van het leven nu.
- Omgaan met mogelijkheden en beperkingen.
- Omgaan met eenzaamheid, isolement en rouw.

blijven leren van belang. Welke betekenis geef je aan wat je doet en waarneemt? Uit onderzoek is gebleken dat ouderen die de gebeurtenissen in hun leven en hun plannen in verband brengen met God en hun geloof, blijk geven van meer levenstevredenheid, zelfwaardering en optimisme. Het kan ook betekenen dat je je inzet voor de komende generaties. Investeren in gesprekken met jongeren; doorgeven wat waardevol is. Je plek innemen in de kerk, in gesprek en in gebed. Met toewijding zorgen voor de ander. Maar ook door bidden, meeleven, bezoeken en bezoek ontvangen, schrijven, een kaart sturen met een bemoedigend woord enzovoorts.

In gemeenten met veel ouderen kan overwogen worden om speciale ouderlingen en diakenen te benoemen voor ouderen. Ook vragen we aandacht voor ouderen die zijn opgenomen in verzorgings- en verpleeghuizen. Knelpunten doen zich vooral voor als de zorg plaatsvindt buiten de oorspronkelijke woonplaats. Er dient een goede afstemming te zijn met de pastorale zorg vanuit de thuisgemeente. In het bijzonder ouderen in verzorgings- en verpleeghuizen blijken zich vaak eenzaam te voelen.

Inzet van ouderen bij kerkelijke activiteiten

Binnen de kerken treedt regelmatig leeftijdsdiscriminatie op. Soms heel expliciet doordat in reglementen leeftijdsgrenzen worden gesteld. Soms impliciet omdat ervan uitgegaan wordt dat ouderdom hetzelfde is als aftakeling. Ouderen worden afgeschreven en niet meer betrokken bij allerlei activiteiten. Gaven binnen de kerk worden zo onvoldoende benut. Soms worden ouderenbijeenkomsten georganiseerd om ouderen bezig te houden (spelletjes), terwijl veel ouderen liever een (stevige) inhoudelijke bijdrage willen leveren of daartoe worden 'uitgedaagd'. Welke bijdrage leveren ouderen nog in allerlei commissies? Wordt er bewust gewerkt aan het overdragen van geloofskennis en -beleving van ouderen aan jongeren? Zijn er vormen van mentoraat, waarbij ouderen jongeren begeleiden?

Zolang ouderen vitaal zijn, kunnen ze betrokken worden in het ambtelijk werk, bezoekwerk (zusterhulp), diaconale taken (ondersteuning van anderen op geestelijk of op praktisch gebied: klusjes, vervoer), in taken voor vluchtelingen en asielzoekers. Maar ook kunnen ouderen een belangrijke rol vervullen in de missionaire taak van de gemeente. Met hun levenswijsheid kunnen zij hun contacten benutten om een lichtend licht te zijn. Dat kan bij jongeren die zij met hun levenservaring iets te bieden hebben, maar ook bij ouderen die zij bij allerlei vragen over leven en dood de weg kunnen wijzen.

Jan Knepper is onder andere werkzaam als beleidscoördinator seniorenbeleid bij christennetwerk|gmv

Literatuur

- F. de Lange, *Pleidooi voor beter ouder worden* (voorheen *De armoede van het Zwitserlevengevoel*), Meinema Zoetermeer, 2008.
- J.A. Walburg, *Jong van geest*, Nieuw Amsterdam Amsterdam, 2010
- W.H. Velema, *Terwijl mijn kracht vergaat*, Groen Heerenveen, 2007
- Centrum voor samenlevingsvraagstukken, *Vitaler dan je denkt...!*, Zwolle, 2009 (te downloaden via www.gh.nl/publicaties/2009)

Verwerking

- 1 Wordt er binnen uw kerkelijke gemeente in prediking, pastoraat en diaconaat voldoende rekening gehouden met ouderen? Wat zou er verbeterd kunnen worden?
- 2 Hoe kunnen ouderen worden ingeschakeld in activiteiten binnen de gemeente; welke rol kunnen ouderen vervullen ten opzichte van jongeren. Hoe kan dit praktisch vormgegeven worden?
- 3 Wat kun je als gemeente betekenen voor ouderen binnen en buiten de gemeente (mantelzorgondersteuning, eenzaamheidsbestrijding, aangepast wonen etc.)?

Soms heel expliciet doordat in reglementen leeftijdsgrenzen worden gesteld.

Soms impliciet omdat ervan uitgegaan wordt dat ouderdom hetzelfde is als aftakeling

Extra verwerking bij *Bijbelstudie en Uitwerking*

Stellingen

- 1 Er bestaan in de Nederlandse samenleving en ook in de kerk veel stereotypen over hoogbejaarden.
 - a De meeste ouderen zijn dikwijls nijdig.
 - b De meeste oude mensen hebben vastgeroeste ideeën en zijn niet meer in staat om te veranderen.
 - c De oudere generatie heeft het nog nooit zo goed gehad (ND, 07-02-2011, p. 10).
 - d Ouderen leven niet alleen langer, maar leven ook langer gezond.

Discussieer over een tweetal uitspraken naar keuze en toets ze aan je eigen visie op ouderen.
- 2 Sociaal, medisch en maatschappelijk wordt er voldoende aandacht aan de oudere mens gegeven. Er is een Europees handvest voor ouderen: EURAG! Dat is een verklaring voor rechten en verantwoordelijkheden voor ouderen. De kerk heeft dus concurrentie!
- 3 In de groothuishouding of grootfamilie (dat is een familie waarin grootouders, ouders en kinderen samenwonen) zijn ouderen niet geïsoleerd! Het bejaardenvraagstuk heeft het westen aan zichzelf te wijten.
- 4 In de levensloopbaan van ouderen worden twee leeftijdsgroepen onderscheiden: de groep van 55-75 en van 75+. Brainstorm eens over de oorzaken!
- 5 Ouderenbeleid en jeugdbeleid staan op de agenda's van kerkenraden, omdat de kerk nu niet meer primair gezien wordt als de gemeenschap van heiligen! De kerk is door de invloed van de sociologie een instituut dat aandacht en zorg behoort te geven aan verschillende leeftijdsgroepen. Daarvoor maken veel kerken beleid!

Geschapen naar Gods beeld en gelijkenis (Gebruik de vertaling NBG '51)

- 1 Waarom legt de schrijver van 'Ouder worden naar Gods beeld' een relatie tussen *Imago Dei* (dat is beeld Gods) en oud zijn?
- 2 Lees en leg uit: Genesis 1:26; Genesis 5:1; Efeziërs 4:24; Kolossenzen 1:15; Kolossenzen 3:10; Nederlandse Geloofsbelijdenis artikel 14, Dordtse Leerregels hoofdstukken 3 en 4, artikelen 1 en 4; Heidelbergse Catechismus vraag en antwoord 6.
- 3
 - a Waarom onderbreekt God zijn scheppingswerk met de monoloog 'Laat ons mensen maken...?'
 - b Wat is de bedoeling van God dat Hij de mens schiep naar zijn beeld en gelijkenis?
 - c Wat is het verschil tussen Adam als beelddrager van God en de mens die in zonde ontvangen en geboren wordt?
 - d Bezit een ongelovige ook de eigenschappen 'gerechtigheid' en 'heiligheid'?
 - e Is het beeld van God in essentie met de geboorte gegeven of moet het worden verworven?

Wijsheid en ouderdom

- 1 Wat is 'wijsheid'? Probeer wijsheid te omschrijven en bepaal de kenmerken van 'wijsheid'?
- 2 Wat leert de Bijbel over wijsheid? Op welke aspecten van wijsheid wijst de Schrift? Zie vooral Spreuken en Psalm 111:10.
- 3 Welke wijsheid heeft Salomo van God ontvangen? Waarom was die wijsheid zo bijzonder? 1 Koningen 4:29-33.
- 4 Lees Psalm 119:97-100 en Job 32:9. Welke conclusies kun je eruit trekken?
- 5 Waarom is 'de vreze des Heren' nog maar het begin van de wijsheid?

Hoge leeftijd en sterven

- 1 De bejaarde kan zich door een hogere levensverwachting en goede medische zorg langere tijd op de dood voorbereiden. Heeft de kerk door preken en pastoraat daarin een taak?
- 2 Uit onderzoek blijkt dat 63% van de oudere mensen niet bang is voor de dood! Als er nu in de gemeente van onze Heer Jezus Christus bejaarden zijn die veel angst hebben om te sterven, zou je dat dan bespreekbaar willen maken? Met de indringende vraag: ben je bereid om voor je maker te verschijnen?

Voor werkvormen: zie www.bijbelstudiebond.nl

“Ouderen zijn soms net jongeren”

Johan Schutten

“Ik wist niet dat je boven je tachtigste nog verliefd kon worden, maar dat kan dus wel!” Ds. Joh. de Wolf, pastoraal werker bij verzorgings- en verpleeghuis d’Amandelboom, citeert een oude vrouw die op hoge leeftijd toch weer in het huwelijksbootje stapte. “Dat vond ik erg bijzonder,” aldus de predikant.

“Het viel me direct op toen ik voor het eerst in de d’Amandelboom kwam, dat er verschillende stelletjes rondliepen. Ouderen die elkaar opzochten voor de gezelligheid, maar ook mensen die echte relaties met elkaar kregen. Sommigen wilden nog graag trouwen op hun oude dag. Er was zelfs een stel dat voorbede vroeg en kreeg van de kerk toen ze al tegen de negentig waren. Dat vond ik erg bijzonder.”

Ds. De Wolf werkt al bijna tien jaar onder de ouderen in de bungalows (aanleunwoningen) en inleunwoningen van het verzorgingshuis in Bilthoven. Als mensen uit deze woningen naar het grote huis gaan, blijven ze onder zijn zorg. De anderen in het huis vallen onder de zorg van zijn collega Poutsma, de predikant van de gemeente De Bilt-Bilthoven. d’Amandelboom is een overwegend gereformeerd-vrijgemaakte instelling, waar ouderen die niet zo goed meer voor zichzelf kunnen zorgen een plek vinden. Vijfentachtig procent van de bewoners is vrijgemaakt, de rest heeft een andere kerkelijke achtergrond. “Die laatsten vallen niet onder ons pastoraat, maar ik ga altijd wel even met ze kennismaken,” zegt De Wolf.

Verhoudingen

Er zijn zo’n zestig ouderen waar De Wolf de directe zorg voor draagt; daarnaast geeft hij, samen met zijn collega Poutsma, aandacht aan anderen via weeksluitingen en huisliturgie bij maaltijden. Zodoende komt hij heel verschillende mensen tegen. “Ouderen zijn soms net jongeren. De een is wat krampachtig, terwijl de ander juist heel meegaand is.” Dat uit

zich wel eens in de onderlinge verhoudingen tussen mensen van verschillende kerken. Ouderen vinden het samenwonen met anderskerkelijken soms best moeilijk. “Bijvoorbeeld bij het avondmaal. Ik krijg zo af en toe de vraag of iemand van de PKN of NGK eigenlijk wel mag aangaan. Ouderen denken al snel dat je eerst vrijgemaakt moet zijn voordat je aan het avondmaal mag komen. Het wrijft dus af en toe wel een beetje.”

Toch zijn er heel wat ouderen die juist heel anders denken. Die proberen op een goede manier met het verschil tussen kerken om te gaan. “Die staan over het algemeen wat nuchterder in het leven en zeggen niet altijd dat het vroeger beter was.”

Je kunt veel van ouderen leren, vindt de pastoraal werker, maar boven de tachtig raken mensen snel vermoeid en kunnen ze het niet altijd meer bolwerken. “Er zitten wel wat dames tussen die nog heel goed bij de pinken zijn. Die praten mee over de actuele discussies en houden het nieuws in de gaten. Maar dat zijn wel uitzonderingen.”

Met de pastorale zorg voor deze ouderen heeft De Wolf het af en toe best druk. Over het algemeen probeert hij minstens eenmaal per jaar de ongeveer zestig adressen langs te gaan; daarnaast doet hij veel aan ziekenbezoek, begeleidt hij stervenden en leidt hij begrafenissen. De huisbezoeken hebben altijd een specifiek thema. “Dit jaar is dat ‘Levende Stenen’, over hoe je gemeentelid bent. Dat is een moeilijk onderwerp om over te praten, maar ouderen waarderen het wel. Zeker als je ook met en voor ze bidt.”

Zo wist een vrouw zelfs niet eens waar haar kleinkinderen woonden.

Het zijn problemen waar ze vaak mee worstelen en die veel pijn kunnen doen

Kerkelijk leven

In d'Amandelboom zijn niet veel ouderen die het nog kunnen opbrengen om naar de kerk in Bilthoven te gaan. De kerkenraad organiseert daarom kerkdiensten in het verzorgingshuis zelf, waar de ouderen naartoe kunnen gaan of deze kunnen volgen via de kerktelefoon. Eén keer per maand komt er een echte dominee een preek houden en er is geregeld avondmaal. "Dat vinden mensen prachtig; ze hebben er erg veel behoefte aan. Voor hen is de zondag vaak het hoogtepunt van de week en als het kastje van de kerktelefoon het soms niet doet, zijn ze echt niet te genieten. Daarbuiten is er echter weinig contact met andere gemeenteleden."

De Wolf vindt dat niet zo heel erg. Er wonen ongeveer tachtig kerkgangers buiten d'Amandelboom en er is veel doorstroming en mutatie. De totale kerk in het dorp en het tehuis bestaat uit 180 leden. "De kerkleden kunnen het gewoon niet bolwerken om telkens naar het verzorgingshuis te komen. Zij hebben hun eigen leven. Het dorp kan dat dus niet helemaal behappen. Daarom is er niet altijd evenveel contact en komt het over het algemeen op de predikanten aan."

Voor veel ouderen is d'Amandelboom de plek waar ze naar de kerk gaan. Sommigen volgen wel het landelijke (kerk)nieuws, maar de meesten hebben er de energie niet voor. Ze krijgen wel de kerkbladen maar lezen die nauwelijks. "Gelukkig zijn er ook mensen die wel op de hoogte willen blijven. Zij leven sterk mee met alles wat er in de GKv gebeurt. Als iemand erg naar de nieuwe vrijgemaakten leunt, is het voor hem of haar moeilijk om van kerk te veranderen omdat de rest hier vrijgemaakt is. Toch is er wel verontrusting en dat zorgt af en toe voor levendige discussies tussen de ouderen."

Overlijden

In een verzorgingshuis, waar vaak mensen overlijden, leven de ouderen dicht bij de dood. Stervensbegeleiding is een belangrijke taak van De Wolf. "Ik ben er altijd erg bij betrokken. Dat vind ik mooi, en er gaat veel tijd zitten in de gesprekken die ik heb. Overlijdt iemand, dan zorg ik voor de laatste dingen. Zo bereid ik de toespraak voor en heb ik veel contact met de familie over bijvoorbeeld de liturgie. Tegenwoordig zit er behoorlijk wat tijd tussen het overlijden en de begrafenis, dus ik kan zoiets goed voorbereiden."

Ds. Joh. de Wolf: "Soms is mijn werk best moeilijk, maar gelukkig is er ook humor en 'luim!'"

De ouderen zelf zijn veel bezig met de dood. "Een tijdje geleden werd een toespraak van professor J. Kamphuis over het sterven uitgezonden op een wijkmiddag. Dan merk je dat mensen heel erg betrokken zijn. Zeker als iemand plotseling overlijdt, komt die vraag voor hen erg dichtbij. Ze vragen zich af wat ze eraan hebben dat ze oud worden. En hoe zit het met ouderdom in de Bijbel?"

Kinderen

De omgang met hun kinderen kan voor veel ouderen een probleem zijn. Zo wist een vrouw zelfs niet eens waar haar kleinkinderen woonden. Het zijn problemen waar ze vaak

Avond

mee worstelen en die veel pijn kunnen doen. De Wolf spreekt er regelmatig over met hen. “Vaak gaan kinderen niet meer naar de kerk. Ze vragen zich al snel af of dat hun schuld is. ‘Wat heb ik fout gedaan?’ hoor ik vaak. Dan zeg ik tegen hen: ‘U hebt vast wel dingen verkeerd gedaan, maar kinderen worden volwassen en maken hun eigen keuzes en daar kunt u niets aan doen. Dat is uw schuld niet. Het enige wat u nog kunt doen, is voor hen bidden.’ Dat is wel moeilijk hoor, want het is een verdriet waar eigenlijk geen troost voor is. Ze vinden het in ieder geval fijn als ze erover kunnen praten.”

“Het geloof is voor veel ouderen hun enige houvast,” gaat De Wolf verder. “Sommige ouderen zeggen: ‘Als ik dat niet had gehad, dan zou ik niet weten hoe het verder had gemoeten.’ Toch vinden ze het moeilijk om over diepere geloofszaken te praten. Dat doen ze zelfs niet met hun buurvrouw of buurman. In zulke gevallen is het belangrijk dat ze wel alles kunnen zeggen tegen de dominee.”

Eenzaamheid

Onder ouderen komt wel veel eenzaamheid voor. Vooral als iemand weduwe of weduwnaar is en geen kinderen heeft. Dat kan voor hen heel moeilijk zijn. De Wolf vindt dat er in sommige opzichten wel eens te weinig aandacht is voor ouderen, vooral in grotere gemeenten. “Dat snap ik wel, want bijvoorbeeld ouderlingen hebben maar beperkt tijd. Wel denk ik dat de diakenen dit beter zouden kunnen organiseren. Zij moeten alert zijn op zulke zaken en andere kerkleden wijzen op eenzame mensen. Diakenen zijn de componisten van de gemeenschap, denk ik wel eens. Maar ouderlingen kunnen er wel een betere antenne voor ontwikkelen. Zij merken het op huisbezoek wanneer mensen eenzaam zijn en kunnen dat dan doorgeven.”

Humor

Toch is niet alles kommer en kwel als het om ouderen gaat. De Wolf kan er soms hartelijk mee lachen: “We hadden een keer avondmaal en er ging een vrouw aan die een beetje vergeetachtig was. De avondmaalsbeker kwam langs en ze deed er zonder blikken of blozen een muntstuk in. Ze dacht dat het de collectezak was! Soms is mijn werk best moeilijk, maar gelukkig is er ook humor en ‘luim!’”

Johan Schutten is redacteur bij c't magazine en schrijft in zijn vrije tijd over zaken die het geloof aangaan. Zie voor meer informatie zijn website www.anderverhaal.nl.

*Het licht werd weggenomen
dat over de aarde lag;
reeds duisteren de bomen –
de avond is gekomen
en 't was nog klare dag!*

*Toen is mijn zon gezonken
voorgoed en onverwacht;
de bleke sterren dronken
het hemellicht en blonken
en bloeiden in de nacht.*

*Ik zag het vreemd gebeuren,
de handen in de schoot,
en even moest ik treuren
om 't sterven en verkleuren
van 't gloeiend avondrood.*

*Maar, dacht ik, God zal zorgen
voor 't geen te velde staat,
wat móet dat wórdt geborgen,
zo niet vandaag dan morgen,
als Hij aan d' arbeid gaat.*

Jaqueline van der Waals

Truus

Truus van der Laan-Barnhard uit Veenendaal is huisvrouw en moeder van vier volwassen kinderen en oma van twee kleinkinderen. Ze schrijft al zo'n 40 jaar als liefhebberij.

Oude taal

Twee zussen gingen samen op vakantie en namen ieder hun bijbel mee. Na het eten lazen ze om de beurt een bijbelgedeelte voor. Op een dag lazen ze uit 1 Samuel 5 het verhaal van de Filistijnen die de buitgemaakte ark meenamen naar huis. De ene zus las voor uit de nieuwe bijbelvertaling. De andere zus las mee in de oudere vertaling.

De eerste las: 'De HEER pakte de inwoners van Asdod hard aan. Hij zaaide paniek en trof alle inwoners van het vorstendom met aambeien.'

'Stop!' riep de andere zus. 'Je moet lezen wat er staat. Er staat builen.'

Dat was raar. Wat kregen ze nou? De vertalers gaven brutaalweg een compleet andere kwaal aan de Filistijnen. De rest van de vakantie bleef het aambeien-/builenprobleem irritant hangen in de conversatie. Ze kwamen er niet uit.

Terug van vakantie gooiden ze deze duistere zaak in de familieschoot. We zijn namelijk dol op raadsels over Filistijnen en andere heidenen. De hele familie wierp zich ongegeneerd in de builen en aambeien. Alle beschikbare vertalingen kwamen op tafel. U mag meeprofiten van onze studie.

Hier volgt een kort overzicht van de verschillende bochten waarin de oude vertalers zich hebben gewrongen.

We lazen over builenplaag en builenpest, met erachter beschaamd gefluisterd 'builen in de anus'. De degelijke zwarte Statenbijbel spande de kroon. De Asdodieten kregen last van 'spenen in de verborgen plaatsen'. Wat luguber en spannend klonk dat. We doken meteen in de kanttekeningen. Daar kwamen raadselachtige kwalen langs. Ze kregen 'spenen, takken of vijgwratte'. Hoe griezelig was dit allemaal. De Filistijnen werden werkelijk getroffen door de meest extreme ongemakken. We begrepen er niets meer van. Huiverend lazen we door. En ja hoor, ergens achteraan stond gewoon genoteerd dat ze leden aan 'aambeien'.

Wat was dat nou? Waarom vertaalden de geleerden in de eerdere vertalingen het woord niet gewoon? Zaten de hooggeleerden misschien zelf met hun vertalerzitvlakken op verborgen takken en spenen? Werd het allemaal te gênant? We zullen het nooit weten, vrees ik.

We kwamen daarom eenstemmig tot de volgende conclusie: de oude eerwaarde heren waren waarschijnlijk gewoon preuts!

Oproep voor september/oktober

In dit nummer is het thema *De Dordtse Leerregels*. Van u willen we graag een reactie op de volgende vragen: wat zeggen de Dordtse Leerregels u? Leest u ze?

Uw reactie van maximaal 250 woorden kunt u mailen naar m.vveelen@bijbelstudiebond.nl of schrijven naar Martin van Veelen, Parallelweg 22, 7691 AA Bergentheim.

Uw reactie ontvangen we graag vóór 15 juni!

De gaven van ouderen

Voor het thema **Ouderen in de kerk** was onze vraag: **hoe worden de gaven van ouderen gebruikt in uw gemeente?**
Daarop kwamen onderstaande reacties.

Van een van onze mannelijke lezers kregen we deze reactie: Het is wel eens goed om na te denken over de gaven die ouderen hebben binnen onze kerkgemeenschap. Zo langzamerhand bekriipt mij het gevoel dat we in beperkte mate een doelgroepenkerk geworden zijn. Binnen de kerkdiensten zijn er nogal wat momenten waarbij aan een bepaalde groep van de gemeente aandacht wordt besteed. Er valt te denken aan kinderen, jongeren enzovoorts. Ook denk ik aan de keuze van de te zingen liederen, en daarbij dringt zich dan nog wel eens de vraag op: voor wie zitten we in de kerk? Tot meerdere glorie van de aanwezigen of tot eer van God?

In het verlengde hiervan kan worden opgemerkt of de gaven die er in de gemeente zijn, nog wel voldoende worden opgemerkt. Vaak wordt er geklaagd dat het zo moeilijk is om voldoende kerkenraadsleden te krijgen. Maar zijn de ambtsdragers zich dan wel bewust van de gaven die er in de gemeente zijn, zowel bij vrouwen als bij mannen? Vooral ouderen binnen de gemeente beschikken nogal eens over vrije tijd op tijdstippen dat de ambtsdragers moeten werken (overdag). Wat zou het mooi zijn als daar veel meer gebruik van kon worden gemaakt. Het kan gebeuren dat men niet meer het volledige werk van ouderling/diaken aankan, maar wel in staat is om bijvoorbeeld overdag bezoeken af te leggen ter verlichting van het ambtswerk.

Mijn oproep is: kerkenraden, kijk binnen uw gemeente naar deze gaven en zet ze in!

Een zuster schreef ons:

Hoe worden de gaven van ouderen in uw gemeente benut? Die vraag is mijns inziens moeilijk te beantwoorden voor een gewoon gemeentelid. Onze gemeente is niet groot, samen circa 180 leden van heel verschillende leeftijden. Weinig boeren, wel veel import; een grote moot vijftigplussers.

Worden de gaven gebruikt? We doen allemaal ons best om ons nuttig te maken, en men is trouw in de kerkgang. Ik constateer dat er een echtpaar is dat alle alleenstaanden uitnodigt voor een gezonde, gezamenlijke maaltijd. Uit ondervinding weet ik: heel gezellig en lekker!

Anderen organiseren middagen voor zestigplussers. Er zijn verschillende bijbelstudiegroepen en verenigingen, waarvoor een wisselend aantal mensen zich inspant. Tot dusver zijn er ambtsdragers genoeg, al hebben de jongere broeders ook hun werk en hun gezin. Misschien zijn er wel ouderen die meer zouden willen doen, maar niet gevraagd worden. Maar wij moeten allen altijd bereid zijn ons in te zetten voor de gemeente.

zij staan recht
als een palm
zij staan geplant
in het huis van de HEER
daar groeiden zij op
oud als ze zijn
dragen zij nog vrucht
zo getuigen zij
van de HEER

naar psalm 92:13-16

Het verleden actueel

Hofjes: ouderenzorg van vroeger

Joke Heijs

Met een aantal mensen, allemaal alleengaanden, hebben we er wel eens over gefilosofeerd: hoe zou het zijn om als je oud bent gezamenlijk in een hofje te wonen?

Wonen in een hofje is eeuwenlang gebruikelijk geweest voor ongetrouwde vrouwen of weduwen vanaf vijftig jaar, meestal onbemiddeld, die zich met wat financiële ondersteuning nog wel zelf konden redden. Zo'n hofje bestond uit een rijtje kleine huisjes rondom een binnentuin. Voor andere armen was er het oudemannen- of oudevrouwenhuis of gasthuis, waar men alleen een bedstee had. Vooral in grotere steden

in het westen van het land, maar ook in oude plaatsen als Zutphen en Groningen, zijn er nog hofjes. Soms zijn ze nog in gebruik en alleen maar gerestaureerd en aangepast aan de eisen van de tijd; soms zijn ze zo verbouwd en verplaatst dat alleen de naam nog over is. De leeftijdseis van vijftig komt ons misschien vreemd voor, maar de meeste mensen werden niet zo oud als nu. In totaal moeten er nog zo'n 150 hofjes

zijn. Er wonen nu ook jongeren en studenten. Er bestaat zelfs een Stichting Landelijk Hofjesberaad, waar besturen lid van kunnen worden. In steden als Haarlem, Leiden en Utrecht kun je hofjeswandelingen maken.

Hofjes zijn oorspronkelijk voortgekomen uit de middeleeuwse begijnhofjes. Het oudste stond in Haarlem en werd gebouwd in 1262, toen de pastoor zijn huis, erf en boomgaard afstond. Begijnhofjes waren geen kloosters, maar gemeenschappen van vrouwen die een religieus en kuis leven leidden. Ze mochten op elk moment het hof verlaten om te trouwen. De kruistochten leidden ertoe dat er erg veel ongehuwde vrouwen en weduwen waren. Het Haarlemse begijnhof was omgeven door een muur met poort en bestond uit ongeveer vijftig woningen, vijf gemeenschappelijke woningen voor onvermogende begijnen, een kerk, een bakhuis, een slachthuis en een poorthuis. De meeste hofjes waren kleiner. Na de Reformatie ontstonden liefdadigheids- of stichtingshofjes. Kleine huisjes, gebouwd rond een binnentuin met een toilet en een waterpomp. De binnentuin kon dienen als bleekveld voor de was en als groentetuin. Je kon alleen maar binnenkomen door een poort die door een portier werd bewaakt en 's avonds dichtging. Vaak was er een aparte luxe kamer voor degenen die het hofje bestuurden. Die werden regent genoemd; soms waren de bestuurders ook familieleden. De sociale controle kon groot zijn, het verlies aan vrijheid ook, maar een hofje bood bescherming.

Het leven was hard in vorige eeuwen: er waren geen sociale voorzieningen. Alles was duur door oorlog en voedselschaarste, er waren veel besmettelijke ziekten, veel invaliden, veel wezen, veel jonggestorven kostwinners. Arme ouderen werkten als ze konden tot hun dood in allerlei kleine baantjes. Als ze dat niet meer konden werden ze verzorgd door hun kinderen, leefden van wat ze gespaard hadden of kregen steun van de diaconie van hun kerk. Hofjes waren een vorm van particuliere ouderenzorg en van naastenliefde. Vaak werden ze gebouwd van gelden uit een testament. Op een gevelsteen staat: *Agneta Deutz laat hier haar liefde en godsdienst blijken, den Armen tot een troost, tot voorbeeld aan de rijken*. Mensen zonder nabestaanden of mensen die rijk geworden waren in de textiel, handel, bierbrouwerij, veehandel of zelfs met gokken, wilden iets blijvends nalaten na hun dood, een familielid gedenken of zorgen voor de armen van de eigen kerk, 'sulcke eerlicke arme persoonen'. Het hofje werd dan genoemd naar de oprichter, of was alleen voor rooms-katholieken,

nederduits-hervormden, remonstranten, luthersen of doopsgezinden. Kerkbezoek was verplicht. Bij rooms-katholieke hofjes werd van de bewoners gevraagd te bidden voor het zielenheil van de stichter. Er is een luthers hofje dat een eigen buitenpreekstoel heeft aan de binnenkant van de poort. Er waren hofjes speciaal voor weduwen met veel minderjarige kinderen, of voor bejaarde kinderloze echtparen.

Ook lieten kerken zelf een hofje bouwen, of een hofje was gekoppeld aan een gasthuis. Ten slotte waren er beroepsverenigingen (gilden) die voor hun werknemers een oudedagsvoorziening hadden in de vorm van een hofje. Dan ging het om mannen en vrouwen. Officieel was in de zeventiende eeuw na de strijd om de godsdienst – en staatkundige vrijheid (de Tachtigjarige Oorlog) – alleen de gereformeerde leer toegestaan, maar er was geen geloofsvervolgning, en in stilte kon er heel wat.

Omdat het om particulier initiatief ging, waren ook de regels heel verschillend. Het reglement kon streng zijn, en de regenten ook. Soms werd er een inleg in geld verwacht of moesten eigen spullen hebben voor de inrichting, van onbesproken gedrag zijn en in het eigen onderhoud kunnen voorzien. Een reglement verbood 'krakeelen, schelden, drijgen, slaan, vuyle woorden, lichtvaardig sweeren, vloeken, laster etc.'. Op overtreding stond straf: niet buiten het hofje, geen bier. Er waren ook hofjes waar de bewoners nog extra hulp kregen in natura: turf, brood, vlees, bier, hemden en schoenen.

Een deel van de negentiende en de eerste helft van de twintigste eeuw heeft de politiek aandacht besteed aan het probleem van de bejaardenzorg. De Armenwet van 1912 verplichtte kinderen om hun ouders te onderhouden. In 1956 werd de Algemene Ouderdomswet (AOW) aangenomen. De hele bevolking is sinds 1957 verplicht verzekerd tegen het wegvallen van arbeidsinkomsten na het vijfenzestigste levensjaar. In 1979 werd de uitkering verhoogd tot een sociaal minimum. Vergrijzing (mensen worden steeds ouder en hebben steeds meer zorg nodig) is een van de problemen van de nabije toekomst. Gelukkig zijn ouderen niet meer afhankelijk van de rijken en van giften. Wel is het beleid gericht op steeds langer zelfstandig wonen, en de rol van mantelzorgers (onbetaalde hulp) wordt weer steeds groter.

Toch maar in een hofje gaan wonen?

Joke Heijs heeft geschiedenis gestudeerd en woont in Zwolle

De Mens erkennen als koning

Michiel Louter

In het Nieuwe Testament kom je soms citaten tegen uit het Oude Testament die je doen denken: dat stond er toch anders? Een voorbeeld is te vinden in Hebreëen 2. In vers 6 haalt de auteur een stuk aan uit Psalm 8. Het citaat is duidelijk anders dan in het Oude Testament. In Psalm 8:6a staat namelijk: 'U hebt hem *bijna een god* gemaakt...' (NBV). In Hebreëen 2:7a staat echter: 'U hebt hem voor korte tijd *lager dan de engelen geplaatst*...'

Waar Psalm 8:6 de hoge positie van de mens bezingt, lijkt Hebreëen 2:7 het omgekeerde te bedoelen: de lage positie van de mens ten opzichte van de engelen. Wat is hier aan de hand?

De schrijvers van het Nieuwe Testament hadden over het algemeen geen kennis van het Hebreeuws. Zij gebruikten net als wij daarom een vertaling van het Oude Testament, en wel die in het Grieks: de *Septuagint*. Soms bestaan er opvallende verschillen tussen het Hebreeuwse Oude Testament en de *Septuagint*.

Zo'n verschil kom je ook tegen in Psalm 8. De *Septuagint* heeft het daar namelijk niet over 'bijna zoals een god' of 'bijna goddelijk', maar over 'bijna zoals de engelen'. En dat is op zich ook niet gek, omdat het Hebreeuwse woord dat oorspronkelijk in Psalm 8 gebruikt is, niet alleen 'goden' maar ook 'hemelwezens/engelen' kan betekenen.

Maar nu zijn we er nog niet helemaal. Het is nu duidelijk hoe het komt dat de schrijver van Hebreëen het heeft over engelen. Maar hoe kan het dat de strekking van zijn citaat precies het omgekeerde lijkt van wat er in Psalm 8 staat? Hoe kan het dat de mens bij hem, in plaats van 'bijna goddelijk gemaakt', opeens 'een korte tijd lager dan de engelen geplaatst' is?

Dat komt door een prachtige vinding van de auteur. Hij betreft Psalm 8, die gaat over de mens in algemeenheid, namelijk op Jezus. Dit doet hij doordat hij de woorden 'een klein beetje (minder dan goden/engelen)' (Grieks: *brachu ti*), temporeel opvat: 'een korte tijd'. En zo staat er dus niet '*weinig* minder dan engelen', maar '*korte tijd* minder dan engelen' en zijn we van Psalm 8:6 bij Hebreëen 2:7 terechtgekomen: 'U hebt hem voor korte tijd lager dan de engelen geplaatst...' Die 'Hem' is dus Jezus! Hij is de mens die korte tijd beneden de engelen is geplaatst, want Hij kwam naar de aarde. Maar Hij is ook de mens die met eer en luister is gekroond en aan wie alles is onderworpen, omdat Hij na zijn opstanding als koning de hemel binnenging!

Metuselach

Henk Bouwmeester

Metuselach had Adam vaak ontmoet en naar zijn verhaal geluisterd. Adam kon mooi vertellen. Beter gezegd: boeiend en leerzaam, want zo mooi was zijn verhaal niet. Behalve dan het begin: over de prachtige tuin, waarin hij samen met Eva mocht leven en werken. En hoe God daar heel open en vertrouwelijk met hen omging. Maar dat was dramatisch veranderd toen Adam en Eva meenden zelf te kunnen bepalen wat goed en fout was. Hoe vaak Adam het ook vertelde, steeds weer kreeg hij daarbij tranen in de ogen. Vooral wanneer hij vertelde dat God hem toen al, op de dag dat alles fout was gegaan, beloofd had eens alles weer goed te maken.

Na zijn negenhonderdste verjaardag vertelde Adam zijn verhaal niet meer. Andere vaders en opa's moesten het maar overnemen. Zo hoort het ook. Vaders en opa's, moeders en oma's, moeten hun kinderen vertellen over de grote daden van God. Ook, en misschien wel juist, als ze een complete Bijbel hebben. Hoe ouder je bent, hoe meer je immers kunt getuigen van Gods genade en wat dat voor jou in je leven betekent.

Zo had Metuselach het verhaal van Adam en Gods belofte ook van vader Henoeh gehoord. Vader Henoeh vertelde dat heel precies. Daarvoor zorgde de heilige Geest wel. Want van schrijven en lezen hadden ze nog niet gehoord. Vader Henoeh was helemaal vol van een leven met God. God was alles voor hem. Hoe vaak had hij niet gezegd dat hij dagelijks Gods nabijheid haast tastbaar in zijn leven voelde. Vader Henoeh wandelde, om zo te zeggen, met God. Hoewel Metuselach die geloofservaring

niet in die mate had, vertelde hij later op zijn beurt ook zijn kinderen het verhaal van Adam en Gods belofte. Maar daarmee was hij abrupt gestopt toen vader Henoeh op een dag niet meer thuisgekomen was. Spoorloos, alsof hij van de aardbodem verdwenen was. Vrienden zeiden dat God vader Henoeh bij Zich genomen had. Metuselach geloofde dat wel, maar het bood hem geen troost. God had toch moeten bedenken dat zij dan alleen achter zouden blijven!

Gaandeweg was Metuselach daardoor van God vervreemd geraakt. Was hij zonder God gaan leven. Het zei hem dan ook niets dat zijn kleinzoon Noach op een zeker moment een soort mammoetboot ging bouwen. Een project van jaren. Hij leek wel gek! Waar moest die boot varen? De zee was ver weg. En zelfs de grote rivier uit de hof was veel te klein voor zo'n reusachtige boot. Noach had hem daarover niets verteld. Van anderen had Metuselach gehoord dat Noach een grote watervloed verwachtte. God zou tegen hem hebben gezegd dat Hij zo teleurgesteld was in de mensen dat Hij ze allemaal door een alles dodende watervloed wilde wegvagen. Alleen Noach en zijn gezin zouden gespaard worden. Wat een verhaal. Niet te geloven. Waarom had Noach hem dat niet verteld? Hij was toch zijn opa! Moest hij dan ook verdrinken in die watervloed? Niet te geloven. Maar zo is het wel gebeurd.

Op www.bijbelstudiebond.nl staat dit artikel ook, maar dan met tekstverwijzingen en aanvullende informatie.

Henk Bouwmeester, Ali van Dijk-Bufferinga, Sieta Houthuijse-Strijk, Inge Laan-Deddens en Michiel Louter

Geloven is volhouden

'Gefeliciteerd met jullie keuze om je in Hebreeën te gaan verdiepen.' Dat waren de woorden van dr. Van de Kamp in een lezing, ongeveer drie jaar geleden. Hij had het over dat moeilijke bijbelboek Hebreeën. Niet gek dat zijn gehoor er dus van overtuigd moest worden dat het te feliciteren was. Net als op die avond weet Van de Kamp in zijn commentaar zijn publiek te overtuigen. Te overtuigen hoe mooi Hebreeën is. Niet alleen qua inhoud, maar ook nog eens qua vorm. Als bemoedigende preek, maar ook als scherpzinnig betoog en retorisch hoogstandje. Dat hem dat lukt is dé kwaliteit van dit een-na-laatste deel uit de serie Commentaar op het Nieuwe Testament.

De kwaliteit van het commentaar staat dus voorop. Het maakt dat je onder de indruk komt van het boek *Hebreeën*. De kritiek die mogelijk is, spitst zich toe op details, vooral op het gebied van opmaak. Niet overal is die even consistent. Dat is storend en slordig, maar de kwaliteit van het commentaar beïnvloedt dit nauwelijks.

Zoals in de inleiding gezegd is, gaan vorm en inhoud in Hebreeën hand in hand. Van de Kamp weet dit over te brengen. Dat begint al bij de openingszin van het bijbelboek. Die zin beslaat maar liefst vier verzen en is als het ware 'gecomponeerd', zo doordacht is de opbouw. De zin bevat onder andere beginrijm (vijf woorden die in het Grieks beginnen met een *p*-), eindrijm (twee woorden eindigen in het Grieks op *-oos*) en zeven uitspraken over de Zoon, die gevolgd worden door zeven citaten die Hem verder beschrijven (1:5-14). Van die prachtige vorm weet Van de Kamp de vertaalslag te maken naar de inhoud. Over de openingszin van de brief zegt hij namelijk: 'Deze in prachtig Grieks gestelde proloog is (een van) de mooiste volzin(nen) in het Nieuwe Testament. De literaire vorm onderstreept de inhoud: de Zoon is het toppunt van Gods openbaring (...) Zo'n welluidend bewijs van welsprekendheid verdient een opmerkelijk oor en een ontvankelijk hart' (p. 54).

Van de Kamp laat dus zien dat de vorm in Hebreeën de inhoud dient, want een mooi verwoorde boodschap komt eerder aan dan een warrig betoog. Maar wat is nu die inhoud, wat is die 'unieke pastorale agenda' (p. 120) van Hebreeën? Van de Kamps visie is grofweg als volgt: het betoog is geschreven aan christenen uit de joden. Zij voelen de druk van hun vroegere geloofsgenoten toenemen om terug te keren naar het joodse geloof. De auteur maant hen juist vol te houden in het volgen van Christus. Daarom wijst hij er voortdurend op hoever het nieuwe verbond het oude overstijgt, juist door wat Christus gedaan heeft (zie o.a. Heb. 4:14-16; 7:1-28).*

Dat is ook het mooie van die pastorale agenda: de auteur laat de rijkdom zien die je hebt als je christen bent. En zo'n boodschap is natuurlijk tijdloos. Want ook voor ons is geloven volhouden! (ML)

* In *Tittel & jota* is iets meer te vinden over de bijzondere manier waarop de Hebreeënauteur Christus in zijn betoog centraal stelt.

Dr. H.R. van de Kamp, *Hebreeën. Geloven is volhouden* (Commentaar op het Nieuwe Testament), Kok Kampen 2010, ISBN 978 90 435 1811 6, 336 pag., € 34,90

Het nieuwe ouder worden

Dit boek is uitgegeven in 2006, en in 2007 licht gewijzigd. De laatste ontwikkelingen rond de AOW-leeftijd en pensioenen zijn er niet in verwerkt. Ondanks dat vind ik het boek waardevol om in 2011 te lezen. Het richt je aandacht op belangrijke en nieuwe aspecten van ouder worden: mensen leven gemiddeld langer, ze stoppen eerder met werken en worden op jongere leeftijd tot de ouderen gerekend. In reactie op deze paradox van het 'steeds kortere lange leven' (waarmee de auteur dus bedoelt: korter werken en gemiddeld langer leven) hebben zich een antiverouderingsindustrie en een ouderenmarkt ontwikkeld. Daarnaast neemt het aantal zorgvoorzieningen voor ouderen toe en is de betaalbaarheid ervan een zorg op zich. Wat opvalt is dat de mogelijkheden van nieuwe ouderen beperkt worden gebruikt. Heeft dit als oorzaak dat wij werken toch ervaren als last (19e eeuw) en niet als levensvulling? Dat wij carrièrevorming voorrang geven in onze levensloop?

Als filosoof, socioloog en bijzonder hoogleraar Interpretatieve Gerontologie vraagt Baars aandacht voor de vreemde problematiek van 'het nieuwe ouder worden'. Hij wil dit niet zien als tegenstelling met wat wij 'normaal' noemen, want beperkingen, onzekerheden en lijden zijn eigen aan het leven.

Die moet je niet wegpoetsen door jong te willen blijven, en je hele leven plannend en calculerend in te vullen. Dan mis je het leerproces van omgaan met en aanvaarden van gebrek, en houd je de eindigheid van het leven op afstand. Je leert het leven niet leven.

De schrijver wil ouder worden zetten in het teken van waarde en waardigheid, van kwetsbaarheid en breekbaarheid, juist op alledaagse momenten; van wijsheid en inzicht die niet vanzelf met de jaren komen. Onze samenleving heeft belang bij ouderenbeleid (en ouderen) dat zich daarop richt. Als christen kun je daaraan meewerken. (ABD)

Jan Baars, *Het nieuwe ouder worden. Paradoxen en perspectieven van leven in de tijd*, SWP Amsterdam, 2006/2007, ISBN 978-90-6665-689-5, 271 pag., € 29,50

Het lange afscheid

De titel van dit boek geeft in het kort weer wat het hele boek beschrijft. Virginia Stem Owens, bekend van boeken als *Dochters van Eva* en *Dreiging in Point Blank*, beschrijft hoe zij als dochter de zorg voor haar dementerende moeder, en de zorg voor haar vader daarbij, op zich neemt. Heel persoonlijk en zeer indringend. Als lezer word je meegenomen in de worsteling van een dochter die de onafhankelijkheid en zelfstandigheid van haar ouders ziet veranderen naar een afhankelijkheidspositie. Virginia is zeer open

over haar eigen gevoelens daarbij: boosheid, verdriet en teleurstelling, inzet, uitputting en ook afwijzing door haar ouders. Alle facetten in het proces worden beschreven. Heel bewust kiest zij ervoor dit proces van ziekte en aftakeling te beschrijven, maar niet het sterven van haar moeder. Mooi is het afsluitende hoofdstuk waarin zij filosofeert over het leven en de aftakeling. Daarin zestien praktische handreikingen voor diegenen die eenzelfde proces doorlopen. Kinderen die mantelzorg voor hun ouders zijn, zullen veel herkennen uit dit boek. Een boek dat wel duidelijk door een Amerikaanse schrijfster geschreven is. Zijdelings komt haar steun in het geloof aan bod. (ILD)

Virginia Stem Owens, *Het lange afscheid. Een dochter zorgt voor haar dementerende moeder*, Kok Kampen, 2010, ISBN 978 90 435 1648 8, 189 pag., € 17,90

Handen die mij nooit verlieten

Hans Bouma is predikant en publicist, maar vooral dichter. Hij schrijft poëzie over gevoelige onderwerpen. Deze bundel heeft als ondertitel: *Gedichten bij een overlijden*. Hierbij valt op dat veel gedichten deze situatie tot onderwerp hebben: het stervensproces dat vaak gepaard gaat met heftige en tegenstrijdige emoties, ook bij christenen. De angst om voorgoed weg te vallen, de wanhoop in het niets te verdwijnen, maar daartegenover ook de sterke hoop en het vaste vertrouwen dat 'de handen die mij boetseerden en zegenden, mij niet laten vallen'.

Een ander beeld dat de dichter in dit verband graag gebruikt is dat van het licht. Niet voor niets draagt het eerste deel van de bundel de titel 'Licht dat voor mij koos'. Het is symbool voor de goddelijke werkelijkheid van eeuwigdurend leven, dat voor elke gelovige in het verschiet ligt. Het zorgt uiteindelijk voor een aanvaarden van de dood: 'eindeloos leven zou geen leven zijn, dood-eenzaam stond ik volkomen buiten de werkelijkheid'.

Ook achterblijvenden worden door het licht, oorsprong van alle leven, getroost: 'Als je mij mist, ga dan naar het licht.' Voor nabestaanden is de dood van een geliefde een grote schok. Goedbedoelde woorden van meelevens en troost kunnen dan wel eens verkeerd vallen: 'Zwijg. Geen woord, of spreek woorden, die zwijgen.' Men zoekt houvast en een manier om de overledene te typeren en aldus in gedachtenis te houden. Hij of zij wordt aangesproken met 'eeuwig jij', 'niets, zelfs de dood niet, maakt je ongedaan, je bent eervol gestorven, als een levende'.

Ontroerende poëzie, in korte regels, soms met horten en stoten neergezet. Deze gedichten hebben nog meer zeggingskracht dan de gestroomlijnde verzen met eindrijm, alsof bij rouwen eerder een stamelend spreken dan een vloeiende woordenstroom hoort.

Delen van de gedichten zijn geschikt als tekst op een rouwkaart of in een rouwadvertentie. De auteur geeft er in zijn voorwoord zelf zijn royale toestemming voor. Maar bepaalde gedichten zijn ook heel goed te gebruiken bij een bezoek aan een terminaal zieke: het zou het einde van de persoon in kwestie wel eens kunnen verlichten. (SHS)

Hans Bouma, *Handen die mij nooit verlieten. Gedichten bij een overlijden*, Kok Kampen, 2010, ISBN 9789043518406, 128 pag., € 12,50

Kom gerust eens langs

Een boek over eenzaamheid in velerlei vorm, die vooral na verlies van partner of een ander naast familielid hard kan toeslaan. De schrijfster, een bekend publiciste in christelijke kring, maakte het zelf mee en weet dus waarover ze het heeft. Dat is meteen ook de kracht van dit boek. Het laat zien dat het rouwen blijft, maar ook dat er een zeker moment komt van terugkeer naar het leven, en er een uitweg bestaat uit de eenzaamheid.

Wat nabestaanden volgens de schrijfster vooral ervaren is onbegrip van de buitenwereld: niemand begrijpt hoe ik me voel. En zo is het precies. Niemand kan ten volle het leed van de ander peilen, het menselijk tekort bij uitstek. Troost en hulp, hoe goed bedoeld ook, kunnen de mens-in-rouw in eerste instantie niet helpen en het kan zelfs averechts werken. Wel is het goed mogelijk dat hij of zij er na een bepaalde tijd meer ontvankelijk voor wordt. En dan is het

belangrijk dat de persoon in kwestie zelf in actie komt. Stap uit de slachtofferrol, is het devies van de schrijfster. Sluit je aan bij lotgenoten, bij mensen met dezelfde interesses, doe iets waar je vroeger plezier in had. En vooral: 'Trek iedere dag een pleister voor je eenzame ziel uit de Bijbel.' Zelf heeft de schrijfster veel troost geput uit psalmregels, zoals deze: 'U zorgt voor mij in mijn verlatenheid' (Ps. 27:5 berijmd).

Wie toch blijft hangen in depressie en apathie, raadt ze aan hulp te zoeken bij een psycholoog of psychiater, maar vooral ook kerkelijk werkers kunnen bij de hulpverlening een belangrijke rol spelen. Van hen kan worden verwacht dat ze beschikken over de nodige fijngevoeligheid en een geduldig luisterend oor.

Heilige grond

Er zijn mensen die moeite hebben met de heilige grond uit gezang 171. Je kunt hier op aarde toch niet zomaar zingen of spreken over heilige grond? De schrijver van het boekje *Heilige grond* heeft daarmee geen enkele moeite. Wie jongeren ontmoet staat op heilige grond. Er is geen enkele plek waar God niet is. Dat geldt ook voor de postchristelijke jongerencultuur. Jongeren zijn onmisbaar in de kerk. De auteur ontdekte bij jongeren hartstocht en verlangen naar God. Tegelijk constateert hij dat jongeren massaal de kerk verlaten. Het dwingt ons, aldus Matsinger, na te denken over de onderliggende oorzaken van kerkverlating. De kerkverlater geeft ons een duidelijke en uitdagende agenda mee voor aantrekkelijk (missionair) jongerenwerk. Dit moet tot speerpunt in de missionaire focus van de kerk gemaakt worden. Jongerenwerk is van levensbelang, elke seconde telt.

Vanuit zijn ervaring als teamleider bij Youth for Christ en trainer/docent aan de Jongerenwerkersopleiding van de Wittenberg wijst hij ons de weg in het leef- en denkklimaat van jongeren, en hij reikt ons heel wat waarvolle overwegingen

De auteur pleit terecht voor meer openheid in de gemeente op het gebied van eenzaamheid. Maak het bespreekbaar; er is meer eenzaamheid onder kerkleden dan gedacht wordt. Kom gerust eens langs: het is zo'n makkelijk gemaakte opmerking, die maar al te vaak voorbijgaat aan de werkelijke nood van de ander. (SHS)

Willy Bakker-Huizinga, *Kom gerust eens langs. Het taboe van de eenzaamheid*, Voorhoeve Kampen, 2010, ISBN 9789029795654, 128 pag., € 14,90

aan voor het jongerenwerk in de kerk. Terecht wijst de hij er daarbij op dat er dan wel eens veel veranderen kan in de kerk. Ik plaats daar wel de kanttekening bij die ik ontleen uit het (in deze rubriek eerder besproken) boek van Mark Mittelberg *Bouwen aan een aanstekelijk kerk*: geen plan van aanpak zal van onze kerk een aanstekelijke kerk maken als de kern van wat we verkondigen afwijkt van het onvervalste evangelie van Jezus Christus. (HB)

Corjan Matsinger, *Heilige grond. De plek van jongeren in de kerk*, Buiten & Schipperheijn Motief Amsterdam, 2010, ISBN 978-90-5881-477-7, 128 pag., € 12,90

TIP • Handboek 2011

Met dit boek hebt u een naslagwerk bij de hand dat veel informatie geeft over het kerkelijk leven in de Gereformeerde Kerk (vrijgemaakt): gegevens over plaatselijke kerken, predikanten, classes, synodes, deputaatschappen, verenigingen, onderwijs, bladen, zusterkerken en kerkelijke contacten. Verder een jaaroverzicht over 2010 van de eindredacteur ds. J.H. Kuiper met daarin de actuele kerkelijke ontwikkelingen en tendensen, en een interessante weergave van een landelijk onderzoek naar de liturgie in de gemeenten.

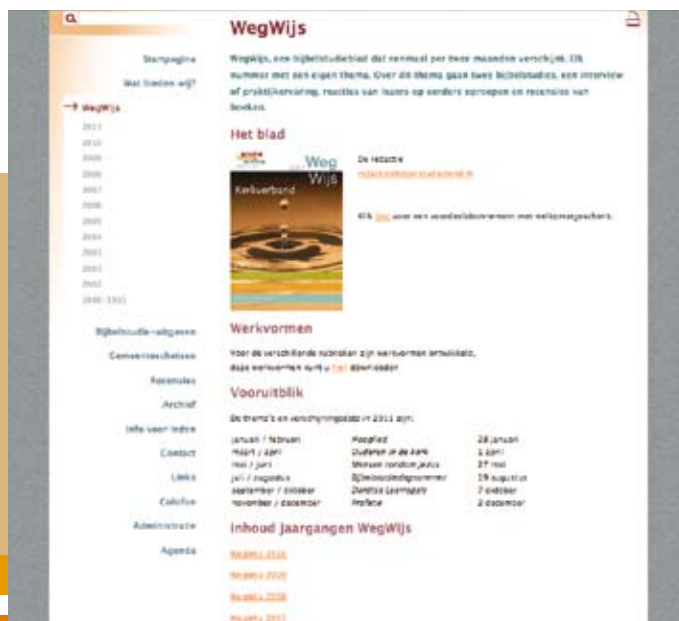
Ds. J.H. Kuiper (red.), *Handboek 2011. Van de Gereformeerde Kerken in Nederland*, Print Media Bedum, ISBN 978 90 5294 5040, € 13,95

Vraag en aanbod

Hebt u dat ook wel eens op uw bijbelstudievereniging? Met elkaar wordt er besloten een onderwerp of bijbelboek te bespreken. Vervolgens ziet u in de lijst van uitgaven dat juist de uitgave over het uitgekozen onderwerp niet meer te krijgen is. Of misschien heel anders: in het verleden hebt u een bijbelstudie-uitgave aangeschaft, maar u blijkt er nu toch twee exemplaren van te hebben.

De Bijbelstudiebond biedt u nu de mogelijkheid in een vraag-aanbodrubriek op de website bijbelstudiemateriaal aan te vragen of aan te bieden.

Kijk snel op www.bijbelstudiebond.nl.

Werkvormen

Ruim anderhalf jaar geleden hebben we een enquête gehouden over *WegWijs*. Daaruit bleek dat er vraag was naar meer stellingen en vragen bij het thema. Ook werd gezegd dat de werkvormen bij *Bijbelstudie* en *Uitwerking* niet zo heel veel gebruikt werden.

Sinds kort staan er meer vragen, een extra verwerking, bij de thema-artikelen. Daardoor is er geen plaats meer voor allerlei verwerkingsvormen. Op de website vindt u nu algemene verwerkingsvormen bij een bijbelgedeelte, vragen en stellingen. Deze staan op www.bijbelstudiebond.nl onder *WegWijs*. Verder kunt u natuurlijk ook de artikelen over diverse werkvormen uit *Methodiek & praktijk*, die ouder zijn dan twee jaar, gebruiken. Deze staan ook op de website.

Wat staat er nog meer op de website?

- Een korte beschrijving van alle BIJBELSTUDIE-UITGAVEN die hiernaast genoemd staan.
- Alle GEMEENTESCHETSEN, deze zijn *gratis* te downloaden en vrij te gebruiken in de gemeente.
- Alle THEMA-ARTIKELN ouder dan twee jaar; ook deze zijn *gratis* te downloaden.
- FOTO'S van Bonds-/Bijbelstudiedagen en werkcongressen (vanaf 2007).
- Heel veel boekbesprekingen die in *WegWijs* hebben gestaan.

En zoekt u informatie over een bepaald onderwerp? De zoekfunctie geeft aan wat er over het onderwerp op de website staat.

Bondig

Uitgaven van de Bijbelstudiebond

Bijbel

Jozua en Richteren
Naar een nieuwe tempel (Ezra)
Ester (Bijbelstudie compact)
Geniet van het leven! (Prediker) (Bijbelstudie compact)
Ezechiël
Daniël – profeet voor vriend en vijand
Deuteronomium nieuw!
Hosea, een vreemde liefde
Johannes. Het evangelie van de Adelaar
Handelingen – I
Vrede door vrijspraak (Romeinen)
Onwijs rijk (1 Korintiërs)
Efeze
Filippenzen
Levend geloof (Jakobus)
Drie brieven van Johannes (Bijbelstudie compact)
Openbaring I (Bijbelstudie over Op. 1-11)
Openbaring II (bijbelstudie over Op. 12-22)
God laat Zich kennen (Bijbelstudie compact)

Belijdenis e.a.

Samen geloven, samen belijden (DL e.a.)
Uitgesproken!
Hemel en hel (Bijbelstudie compact)
Woorden van waarde (bijbelse kernbegrippen)

Joh. de Wolf	€ 9,50
C. van den Berg	€ 8,90
P. Poortinga	€ 7,90
H. van den Berg/ W.A. van der Jagt	€ 7,90
A.H. Verbree	€ 10,50
D. Griffioen	€ 8,90
D.S. Dreschler	€ 10,90
H.J. Messelink	€ 8,90
M. van Veelen	€ 9,50
M. van Veelen	€ 10,90
G. Gunnink	€ 9,50
G. Gunnink	€ 9,50
A.H. Driest	€ 9,50
R.P. Heij	€ 8,90
E. Nieland- van Veen	€ 8,90
J.W. Roosenbrand	€ 7,90
E.J. Hempenius	€ 9,50
E.J. Hempenius	€ 9,50
A.J. van Zuijlekom	€ 7,90

M.H. Sliggers	€ 8,90
E. Brink	€ 8,90
R.A. Schipper	€ 7,90
A.O. Reitsema e.a.	€ 8,90

Gemeenteschetsen

1. Heb ik God lief?
2. Mensen met toekomst
3. Gevouwen handen
4. Jouw probleem, mijn probleem
5. Leiden en laten leiden
6. Gods huis... open huis
7. Hoe gewoon is de doop?
8. Het Heilig Avondmaal
9. Engelen en demonen
10. Gaaf! Bouw je mee aan Gods kerk?
11. Tolle lege: neem en lees je Bijbel
12. Je mag er zijn!
13. Zondagsheiliging
14. Groeien in Christus
15. Als één lid lijdt...
16. Heer, U bent mijn leven
17. Schuldig en toch vrijgesproken!
18. Het feest van de eredienst
19. Voor Hem, over de kerk van onze Heer
20. Oneindige missie
21. Liefdedienst m/v
22. Apart en toch samen? **nieuw!**

De gemeenteschetsen zijn gratis te downloaden vanaf onze website www.bijbelstudiebond.nl

De boeken zijn bij elke boekhandel verkrijgbaar met de normale aantalkorting

Kijk voor een korte omschrijving op www.bijbelstudiebond.nl

**Het Bestuur van de Gereformeerde Bijbelstudiebond
is op zoek naar een**

2^e voorzitter

Wij zijn specifiek op zoek naar een mannelijke kandidaat in de leeftijd 35-50 jaar.

Dirk Pieter Trap wil graag kandidaten enthousiast maken voor deze functie.

Neem gerust contact met hem op, dp.trap@bijbelstudiebond.nl of tel. 0341-554494.

Colofon

Redactieadres

Riet Steenberg-Busstra, redactiesecretaris
Gealeloane 15, 9284 TB Augustinusga
tel. (0512) 351075
e-mail: redactie@bijbelstudiebond.nl
www.bijbelstudiebond.nl, WegWijs

Hoofredacteur: Ali van Dijk-Buffering
Eindredacteur: Fenny Boiten-Tiggelaar
Redactieleden: Riek Beute-Mostert, Sieta Houthuijse-Strijk,
Inge Laan-Deddens, Michiel Louter, Martin van Veelen

Abonnementen WegWijs

Particulier abonnement € 15,- per kalenderjaar
Opzeggen, schriftelijk of via administratie@bijbelstudiebond.nl,
voor 1 december
Voor leden van de *Bijbelstudiebond* is het abonnement begrepen
in de contributie
Losse nummers verkrijgbaar door overmaking van € 3,50 op
gironr. 83 94 84 t.n.v. Geref. Bijbelst.bond te Bedum onder
vermelding van 'WegWijs' met jaargang en nr. + uw naam en adres

WegWijs is ook op cd en in braille verkrijgbaar.
Informatie en opgave: CBB, Christelijke Bibliotheek voor Blinden en
Slechtzienden, Postbus 131, 3850 AC Ermelo, tel. 0341-565499

Na overleg met de redactie is overname van artikelen mogelijk

Administratie

*Voor abonnementen, wijzigingen in ledenbestand en/of adres secr./penn.
van de verenigingen*
Administratie Gereformeerde Bijbelstudiebond
Postbus 7, 9780 AA Bedum
tel. 050-365 35 37, bereikbaar op werkdagen van 10.00-12.00 uur
e-mail: administratie@bijbelstudiebond.nl
gironummer: 83 94 84 t.n.v. Geref. Bijbelst.bond te Bedum

Gereformeerde Bijbelstudiebond

www.bijbelstudiebond.nl

*Adres voor aanmelden/opheffen/splitsen/samenvoegen van verenigingen
en overige stukken*

Francien van Egmond-van der Griendt, secretaris
Burg. Meijboomstraat 22, 2231 LC Rijnsburg
tel. (071) 402 06 92
e-mail: f.vegmond@bijbelstudiebond.nl

Giften voor de WMS (Women Missionary Society)

Gironummer 363600 van DVN-Zwolle met vermelding: Ind-NEI-1F-2 (WMS)

Vormgeving en opmaak: IDD concept.communicatie.creatie | www.idd.nu

Druk: Scholma, Bedum

ISSN-nummer: 0929-2136

In het volgende nummer:

We weten weinig
over Jezus'
leerlingen. Moeten
we ons maar niet
te veel met hen
bezighouden?

Is er verschil en/
of overeenkomst
tussen de twaalf
discipelen en
anderen die ook in
Jezus geloofden?

Wat betekende het
dat Jezus eenvoudige
mannen uitkoos?

Hoe is onze relatie
met Jezus? Waarin
kan tot uitdrukking
komen dat wij
discipelen zijn?

Thema's volgende nummers

mei/juni
juli/augustus
september/oktober

Mensen rondom Jezus
De wet voorbij
Dordtse Leerregels